

30 187 Wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs ter aanpassing van de profielen in de tweede fase van het vwo en het havo (aanpassing profielen tweede fase vwo en havo)

Nr. Verslag van een nader schriftelijk overleg
Vastgesteld d.d. ...

Binnen de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap¹ hebben enkele fracties de behoefte over de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 10 april inzake de voortgang tweede fase havo/vwo en het verslag van het schriftelijk overleg hierover d.d. 31 mei 2006 (Kamerstuk 30 187, resp. nrs. 36 en 37) enkele vragen en opmerkingen voor te leggen.

Bij brief van ... heeft de minister deze beantwoord. Vragen en antwoorden zijn hierna afgedrukt.

De voorzitter van de commissie
Aptroot

Adjunct-griffier van de commissie
Boeve

Inhoudsopgave

I Algemeen

1. Inleiding
2. Combinatiecijfer
3. Wiskunde
4. Moderne vreemde taal

II Reactie van de minister

I Algemeen

1. Inleiding

De leden van de PvdA-fractie hebben met enige zorg kennisgenomen van de beantwoording van de vragen en de reactie op de opmerkingen door de minister bij het schriftelijk overleg over de voortgang tweede fase havo/vwo. Daarom stellen zij enige nadere vragen.

De leden van de VVD-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de antwoorden van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap naar aanleiding van de gestelde vragen over de aanpassing van de profielen in de tweede fase. Zij hebben daar nog enkele vragen en opmerkingen bij.

De leden van de SP-fractie hebben kennisgenomen van het verslag van het schriftelijk overleg.

De leden van de D66-fractie hebben met interesse kennisgenomen van de antwoorden van de minister op de vragen van de Kamer. Zij hebben nog een aantal aanvullende vragen.

2. Combinatiecijfer

De leden van de PvdA-fractie merken op dat de minister, in antwoord op vragen in het schriftelijk overleg, stelt dat de nieuwe slaag/zakregeling noch strenger, noch soepeler is dan de huidige. Nu is er in het betreffende artikel van het Inrichtingsbesluit niet sprake van een cijfergemiddelde van 6 (afgerond?), maar van 6,0. De leden van deze fractie willen weten of deze aanduiding geen verschil uitmaakt. Voorts merken de leden op dat de minister het toekennen van een cijfer aan het profielwerkstuk in plaats van een wat vrijblijvende beoordeling voldoende/goed 'een versterking van de positie van het profielwerkstuk' noemt. De leden hebben daar ook niets op tegen, maar zij hebben wel twijfels over het opnemen van de beoordeling van het profielwerkstuk in een combinatiecijfer. Zal het profielwerkstuk nog wel langer recht doen aan de oorspronkelijke bedoeling van een soort meesterproef als een calculerende student bij voldoende compensatie welbewust een werkstuk kan afleveren dat duidelijk onder de maat is, willen deze leden weten.

De leden van de VVD-fractie wijzen in hun inbreng op het met terughoudendheid ontvangen voorstel voor het combinatiecijfer. Deze leden onderkennen weliswaar dat de invloed van een klein vak als bijvoorbeeld godsdienst een minimale invloed zal hebben op het slagen of zakken van een kandidaat, maar zijn wel van mening dat dit in de praktijk moet blijken. Deze leden wensen dan ook dat het invoeren van het combinatiecijfer gepaard gaat met toezicht op de uitwerking daarvan. De leden ontvangen hier graag een reactie op.

De leden van de SP-fractie constateren dat de minister zich niet wil inspannen om te voorkomen dat de leerlingen het vak maatschappijleer zonder veel gevolgen met een vier kunnen afsluiten. Zij vragen hoeveel waarde de minister hecht aan burgerschapsvorming. Maatschappijleer is precies het vak dat zich expliciet bezighoudt met normen en waarden en met de dagelijkse werkelijkheid, zo stellen de aan het woord zijnde leden. Het gaat over sociale omgangsvormen, ethiek en over democratie. Voor deze leden is het van groot belang dat deze onderwerpen op school via brede en indringende discussies aan de orde worden gesteld. Zij vragen of de minister deze mening deelt. Voorts vragen deze leden wat de minister vindt van het nieuwe voorstel van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer² om de slaag/zakregeling van het vmbo ook toe te passen op havo en vwo. Maatschappijleer 1 telt dan dus mee in de uitslagregeling. Het profielwerkstuk, Algemene Natuurwetenschappen (ANW) en maatschappijleer behouden hun zelfstandige positie. Hiermee wordt voorkomen dat er grotere verschillen tussen diploma's ontstaan. In het voorstel van de minister kunnen scholen zelf bepalen of ze vakken als literatuur, klassieke en culturele vorming (kcv) en godsdienst in het combinatiecijfer

² Brief d.d. 14 juni 2006, OCW0600571

opnemen. De samenstelling van het combinatiecijfer kan daardoor bepalen of de leerling zakt of slaagt. Daarmee kunnen er cruciale verschillen ontstaan tussen scholen. De leden van deze fractie vinden dat een zorgwekkende ontwikkeling.

In het nieuwe voorstel heeft alleen godsdienst nog geen plek in de slaag/zakregeling. De leden van voornoemde fractie betwijfelen of het juist is om godsdienst überhaupt op te nemen als examenvak. Zij achten godsdienst een subjectief vak waarin het geloof in een specifieke godsdienst wordt overgebracht. Dat heeft volgens hen niets te maken met neutraal en feitelijk onderwijs en hoeft dus ook niet geëxamineerd te worden. Zij vragen of de minister de mening deelt dat godsdienst over geloven gaat en andere vakken over feiten.

De leden van de D66-fractie hebben nog steeds vragen bij het combinatiecijfer. Zij hebben hun twijfels over de compensatiemogelijkheid die het combinatiecijfer biedt. Zij hebben er hun twijfels over dat een leerling een onvoldoende voor bijvoorbeeld wiskunde of Nederlands kan compenseren met een hoog cijfer voor het combinatievak. Die twijfel wordt versterkt door de bevindingen van het onderzoek van de Algemene Onderwijsbond naar de verschillen in resultaten voor schoolexamens en het centraal examen en de wetenschap dat het combinatiecijfer³ volledig door scholen geëxamineerd wordt. Ook het risico dat leerlingen vakken binnen het combinatiecijfer gaan verwaarlozen omdat ze het met andere vakken kunnen compenseren, baart deze leden zorgen. Tenslotte zetten deze leden grote vraagtekens bij opname van het vak godsdienst in het combinatiecijfer. Gezien de aparte positie van dit vak vinden de leden van deze fractie dat dit vak niet zou moeten meewegen bij slagen of zakken.

3. Wiskunde

De leden van de PvdA-fractie wijzen op de moties Hamer/Balemans (Kamerstuk 30 187, nr. 27) en Hamer/Mosterd (Kamerstuk 30 187, nr. 28) over een zodanige invulling van wiskunde B en D dat een goede voorbereiding wordt bereikt op technische en bètastudies. Zegt de minister nu, zo willen deze leden weten, met veel woorden dat de moties niet zijn uitgevoerd en dat zij dat ook niet gaat doen. De leden informeerden bij het schriftelijk overleg naar de mening van organisaties die eerder aandrongen op een grotere omvang van de studielast voor het vak wiskunde B. De minister plaatst de mening van de organisatie van leraren wiskunde tussen haakjes omdat zo'n organisatie altijd zal streven naar meer uren voor het eigen vak. Zij redeneert vervolgens de bezwaren van studenten en leerlingen weg omdat er voor een oplossing geen draagvlak zou bestaan. De leden van deze fractie constateren dat daarmee hun bezwaren natuurlijk nog niet zijn weggenomen. Daarom vragen deze leden in hoeverre de brede steun voor de voorgestelde inhoudelijke maatregelen, waarover de minister schrijft, berust op het irrelevant verklaren van een groot deel van de bezwaarmakers.

Over de mogelijke combinatie van wiskunde A en B schrijft de minister dat zij uit de discussie de conclusie trok dat daarvoor geen brede steun bestond. Moeten de leden van voornoemde fractie uit de reactie van de minister begrijpen dat zij deze combinatie nog steeds mogelijk zou willen maken en eigenlijk in de discussie geen overtuigend argument heeft gehoord dat pleit tegen de combinatie, zo vragen de leden van deze fractie.

De leden van de VVD-fractie hechten bijzonder veel belang aan een zorgvuldige aanpassing van het wiskundeonderwijs, hetgeen zij steeds benadrukt hebben. Graag horen zij hoe de minister invulling zal geven aan de motie Hamer/Balemans (Kamerstuk 30187, nr. 27) op de langere termijn. De leden van voornoemde fractie stellen voor evaluatiemomenten in te

³ 'Verschillen in beoordeling schoolexamens maken diploma's ongelijkwaardig', d.d. 10 juni 2006, www.aob.nl

bouwen na de invoering van de aanpassingen in het wiskundeonderwijs. Gebeurt wat de minister en Kamer hier gezamenlijk van verwachten, namelijk een verbeterde aansluiting met het hoger onderwijs en een betere beheersing van de basisvaardigheden? De leden ontvangen hier graag een reactie van de minister op.

De leden van de D66-fractie wijzen op de wiskunde vernieuwingen en de resonansgroep. De minister geeft aan dat de resonansgroep pas betrokken zullen worden bij de inhoudelijk vernieuwingen van het wiskunde onderwijs die door de Vernieuwingscommissie Wiskunde ontwikkeld zullen worden. De leden van deze fractie vragen of het niet verstandig is de beoogde resonansgroep ook bij de korte termijn aanpassingen al een rol te geven. De aanpassingen op korte termijn zullen er toch mede op gericht zijn de doorstroomrelevantie van het wiskundeonderwijs te vergroten. De beoogde deelnemers aan de resonansgroep hebben ervaringen met en ideeën over benodigde aanpassingen in het wiskunde onderwijs die ook voor de korte termijn zeer nuttig kunnen zijn.

4. Moderne vreemde taal

De leden van de SP-fractie merken op dat de minister over moderne vreemde talen schrijft dat er een “goede doorstroming naar de verschillende mogelijkheden in de bovenbouw” gegarandeerd wordt. Deze leden vinden dat geen antwoord op de vraag of het nu mogelijk wordt dat leerlingen slechts een jaar Duits of twee jaar Frans hebben gehad in het voortgezet onderwijs. Ook willen zij alsnog antwoord op de vraag of in het nieuwe voorstel alle mogelijkheden nog openstaan aan het begin van het vierde jaar.

De leden van de D66-fractie wijzen op de ontheffing voor de tweede moderne vreemde taal. De reactie van de minister op hun eerdere vragen stemt deze leden niet gerust. Scholen kunnen veel te gemakkelijk overgaan tot het verlenen van ontheffing, wat gezien de druk die scholen ervaren om hoge slagingspercentages te realiseren, niet ondenkbaar is. De leden van deze fractie vinden dat scholen ontheffing op zijn minst actief en gemotiveerd aan de inspectie moeten melden. Als een school opmerkelijk veel ontheffingen verleent moet de inspectie op onderzoek uitgaan en kunnen ingrijpen, zo vinden de aan het woord zijnde leden.

II Reactie van de minister

1. Inleiding

Waar de leden van de PvdA-fractie aangeven met enige zorg kennis te hebben genomen van de beantwoording van de vragen en de reactie op de opmerkingen hoop ik door de beantwoording van de nadere vragen die zorg te kunnen wegnemen. Na lezing van de nadere vragen concludeer ik dat er wat betreft een aantal punten sprake is van een misverstand. Waar de fracties van VVD en D66 met belangstelling kennis hebben genomen van de antwoorden op de vragen in het schriftelijk overleg wil ik ook hun aanvullende vragen graag beantwoorden. Datzelfde geldt voor de vragen van de leden van de SP-fractie.

2. Combinatiecijfer

De leden van de PvdA-fractie vragen zich af of een cijfergemiddelde van 6 dan wel 6,0 niet uitmaakt bij de beoordeling van de vraag of de slaag/zakregeling soepeler of strenger is geworden. Dit is een misverstand: in de huidige regeling is er helemaal niet sprake van een eis dat in bepaalde gevallen het cijfergemiddelde 6/6,0 moet zijn. Dat is juist waar de nu

voorgestelde regeling verschilt van de bestaande. Deze leden geven verder aan geen bezwaar te hebben tegen de beoordeling met een cijfer van het profielwerkstuk, maar zij hebben twijfels bij het opnemen van dat cijfer in het combinatiecijfer. Ik meen echter dat dat een onvermijdelijke consequentie is van het beoordelen met een cijfer: ook al wordt het profielwerkstuk beschouwd als een meesterproef (en juist in dat perspectief is een cijfer eerder op zijn plaats dan de weinig uitdagende beoordeling voldoende/goed), is het niet terecht dat een cijfer voor één werkstuk (waarvoor 80 studielasturen zijn uitgetrokken) even zwaar zou wegen als een volledig vak Nederlands of wiskunde, waarin drie jaren onderwijs is gevolgd en dat een centraal examen heeft.

De leden van de VVD-fractie wijzen op de terughoudendheid bij de leden van de Tweede Kamer bij het combinatiecijfer. Zij erkennen dat bijvoorbeeld de invloed van een vak als godsdienst op slagen/zakken minimaal zal zijn, maar zij vragen om toezicht op de uitwerking ervan. Ik zeg graag toe, dat dit onderwerp uitdrukkelijk onderdeel zal uitmaken van de evaluatie (in een eerder stadium bijzonder toezicht – naast het gewone toezicht van de inspectie - heeft geen zin: de uitwerking van het combinatiecijfer blijkt immers pas bij het eindexamen, dus twee jaar (havo) resp. drie jaar (vwo) na de invoering).

De leden van de SP-fractie geven aan, veel belang te hechten aan maatschappijleer, burgerschapsvorming, normen en waarden, omgangsvormen, ethiek en democratie. Ik ben daarover verheugd: ik deel de hier door deze fractie uitgesproken gevoelens geheel. Deze onderwerpen moeten inderdaad indringend in de scholen aan de orde worden gesteld en o.a. het vak maatschappijleer, verplicht voor alle leerlingen, geeft daarvoor de ruimte. Ik heb in de eerdere antwoorden al aangegeven, dat naar mijn mening het opnemen van het cijfer voor maatschappijleer in een combinatiecijfer het juist mogelijk maakt, daarbij ook echt eisen te stellen.

Deze leden vragen, hoe ik sta tegenover het voorstel van de NVLM (leraren maatschappijleer) over de slaag/zakregeling. Dat voorstel houdt, merk ik voor de duidelijkheid op, kortweg in, dat het combinatiecijfer niet wordt ingevoerd en dat het systeem in hoofdlijn blijft zoals het is. De (kleine) onderdelen zonder centraal examen blijven dus in eerste instantie even zwaar tellen als de grote vakken (die meestal een centraal examen hebben). Ik ben daar, zoals ik heb aangegeven, niet een voorstander van en de brede onderwijsorganisaties uitdrukkelijk ook niet. Nu wordt in het (nieuwe) voorstel van de NVLM daaraan deels tegemoet gekomen door een aanvullende compensatieregel, die een strikt onderscheid maakt tussen vakken met een centraal examen (die wel kunnen compenseren) en vakken zonder centraal examen (die niet kunnen compenseren). Dat onderscheid is echter niet gerechtvaardigd en het maakt de slaag/zakregel nodeloos ingewikkeld. Het leidt bovendien nu juist tot het soort verschijnselen waarvoor het voorstel een oplossing pretendeert te bieden: calculerend gedrag en verschillen tussen diploma's. De leerling kan immers dan door de keuze van vakken (met wel of niet een centraal examen) slagen/zakken beïnvloeden en precies dezelfde cijferconstellatie kan, afhankelijk van de vraag of het profielkeuzevak of het vrije keuzevak een vak is met of zonder centraal examen, in het ene geval leiden tot slagen en in het andere tot zakken. Ik acht dat zeer ongewenst. Tenslotte mag in het voorstel van de NVLM de school de eis stellen, dat het vak godsdienst 'voldoende' moet zijn om te kunnen slagen. Een leerling met voor het overige goede cijfers, kan dan dus zakken alleen op de beoordeling van godsdienst (die beoordeling kan, zoals wel bij het combinatiecijfer, niet worden gecompenseerd). Ik acht dat onaanvaardbaar.

De leden van de SP-fractie betwijfelen zelfs of het juist is dat godsdienst in het voorstel van de regering alleen als onderdeel van het combinatiecijfer mee kan gaan tellen in het examen. Zij vragen, of ik het door deze leden gemaakte onderscheid deel, dat godsdienst gaat over

geloven en andere vakken over feiten. Dat onderscheid zie ik geenszins. In andere vakken gaat het zeker niet uitsluitend over feiten. Het gaat ook over theorieën (met alleen feiten zou onderwijs in bètavakken zinloos zijn), abstracties (wiskunde), vaardigheden (talen), verklaringen (sociale vakken), meningen, belevingen (kunst, literatuur). Onderwijs dat uitsluitend of zelfs maar overwegend uit feiten zou bestaan is moeilijk denkbaar, en zeker niet op vwo-niveau.

De leden van de SP-fractie doen zichzelf met deze stelling onrecht, waar zij immers zelf terecht indringend hebben gewezen op het belang van onderwijs dat aandacht geeft aan ethiek, normen en waarden – dus niet alleen feiten. Ook is het niet zo, dat in een schoolvak godsdienst nooit feiten aan de orde zouden zijn (bijvoorbeeld op het gebied van kerkgeschiedenis).

De leden van de D66-fractie geven aan aarzelingen te behouden over het combinatiecijfer, met name op het punt van het kunnen compenseren van andere cijfers met dit combinatiecijfer. Zij zien daarbij ook als probleem, dat dit combinatiecijfer wordt opgebouwd uit cijfers die geheel bestaan uit schoolexamencijfers. Dat is echter nu juist een argument ter ondersteuning van het combinatiecijfer: de verschillende onderdelen met alleen een schoolexamencijfer tellen daarin *samen* even zwaar als één groot vak (met meestal een centraal examen). Deze leden vrezen verder, dat leerlingen onderdelen behorende tot het combinatiecijfer zullen verwaarlozen omdat ze een onderdeel met een ander onderdeel kunnen compenseren. Dat gevaar wordt echter ondervangen door de aanvullende voorwaarde dat om te slagen geen enkel onderdeel van het combinatiecijfer lager mag zijn dan 4. Tenslotte zetten deze leden kanttekeningen bij de opname van het vak godsdienst in het combinatiecijfer. De school *kán* daarvoor kiezen (het hoeft niet) en een dergelijke keuze, waardoor godsdienst in een aanvaardbare mate (dat wil zeggen: zonder dat daardoor wezenlijke verschillen tussen scholen ontstaan, met andere woorden: als onderdeel van het combinatiecijfer) acht ik passend om recht te doen aan eigen keuzen van scholen én tegelijk gelijkwaardigheid van diploma's te handhaven.

3. Wiskunde

Waar de leden van de PvdA-fractie de vraag stellen of ik wellicht de moties Hamer/Balemans (Kamerstuk 30 187, nr. 27) en Hamer/ Mosterd (Kamerstuk 30 187, nr. 28) over wiskunde als voorbereiding op exacte studies niet heb uitgevoerd en dat ook niet ga doen, stel ik vast dat er sprake moet zijn van een misverstand. Ik heb in mijn brief (Kamerstuk 30 187, nr. 36) uitvoerig aangegeven dat hieraan voortvarend is gewerkt en ik heb concreet aangegeven tot welke maatregelen dat heeft geleid. Het is verder een misverstand, dat ik bezwaren van organisaties niet van betekenis acht omdat die organisaties voorstander zijn van meer uren voor wiskunde. Ik heb in mijn antwoorden slechts willen zeggen, dat de wens voor meer uren wiskunde niet slechts wordt bepaald door inhoudelijke oordelen. Het oordeel over de voorgestelde inhoudelijke maatregelen (meer aandacht voor basisvaardigheden etc.) is alom positief, onder leraren zowel als in het hoger onderwijs. Daarvoor bestaat dus draagvlak. Ik kan verder slechts herhalen dat voor verdergaande maatregelen in de vorm van (nog) meer uren wiskunde ten koste van andere onderdelen geen draagvlak is gebleken. Dat is een feitelijke vaststelling.

Waar deze leden nogmaals de mogelijkheid naar voren brengen van een combinatie van wiskunde B en wiskunde A kan ik ook slechts verwijzen naar de eerdere discussie. Wat nu in het ontwerp van het besluit is opgenomen (de combinatie is niet toegestaan) is het resultaat van het gemeen overleg en daar heb ik mij aan gehouden. Voor de inhoudelijke aspecten

verwijs ik naar mijn brief van 3 februari 2006 over wiskunde (Kamerstuk 30 187, nr. 23), onderdeel 3, voorstel 2).

De leden van de VVD-fractie hechten (met mij) bijzonder veel belang aan een zorgvuldige aanpassing van het wiskundeonderwijs en zij stellen terecht dat zij dat steeds benadrukt hebben. Zij vragen in dat verband hoe ik invulling wil geven aan de motie Hamer/Balemans (Kamerstuk 30 187, nr. 27) ook voor de langere termijn. De motie vraagt om een invulling van wiskunde B zodanig, dat waarborgen worden geboden voor een goede aansluiting op technische studies in het hoger onderwijs. Dat is vanzelfsprekend allereerst een belangrijk aandachtspunt voor de vernieuwingscommissie wiskunde (waarin leden zitten uit het hoger onderwijs, waaronder de voorzitter, hoogleraar wiskunde). Vervolgens stel ik, conform de motie Lambrechts c.s. (Kamerstuk 30 187, nr. 33) een resonansgroep in, die speciaal moet letten op de doorstroomrelevantie van de nieuwe wiskunde. Deze leden stellen verder voor evaluatiemomenten in te bouwen na de invoering van de aanpassingen in het wiskundeonderwijs. Dat is nadrukkelijk de bedoeling, in die zin dat niet tot invoering zal worden overgegaan dan nadat het voorgestelde programma is beproefd (en op grond daarvan zonodig aangepast) op een aantal scholen.

De leden van de D66-fractie vragen of de resonansgroep niet ook al een rol zou kunnen spelen bij de beoordeling van de aanpassingen in de wiskunde op de korte termijn. Ik zal in overleg met de betrokkenen bezien of dat mogelijk en wenselijk is.

4. Moderne vreemde taal

De leden van de SP-fractie vragen, of het nu mogelijk wordt dat leerlingen slechts een jaar Duits of twee jaar Frans hebben gehad in het voortgezet onderwijs. Het antwoord is nee – want dat is nu ook al mogelijk. Dat geeft tevens aan, dat wat formeel wettelijk mogelijk is niet ook overeen hoeft te komen met wat scholen doen in de praktijk: dat scholen voor vwo en havo in het algemeen drie jaar Frans geven en twee jaar Duits, geeft aan dat zij, binnen de wettelijke mogelijkheden, meestal verstandige keuzen maken. Er is geen reden om aan te nemen dat dat door de nieuwe regels anders zal worden. Integendeel: scholen moeten in de onderbouw van het vwo er nu op voorbereiden dat een volledige tweede moderne vreemde taal (met centraal examen) in het vwo verplicht wordt (en in het havo blijft een tweede moderne vreemde taal verplicht in het profiel cultuur en maatschappij). Aan het begin van het vierde jaar zullen mede daardoor nog alle mogelijkheden openstaan: dat is wettelijk ook verplicht (nieuwe wetgeving voor de onderbouw).

De leden van de D66-fractie zijn nog niet gerust op het punt van de ontheffing van de tweede moderne vreemde taal in het vwo. Deze leden stellen, dat scholen veel te gemakkelijk kunnen overgaan tot de ontheffing. Ik meen, dat dat in de praktijk niet zo is. In de eerste plaats worden voor de vrijstelling strikte voorwaarden gesteld. In de tweede plaats is ook dit aspect voorwerp van het gewone inspectietoezicht: ook zonder dat een specifieke toestemming vooraf of melding nodig is. Die laatste zou alleen maar leiden tot een administratieve last die in de praktijk weinig of niets zou toevoegen. Want, in de derde plaats: als de leerling wordt vrijgesteld van de tweede moderne vreemde taal, moet hij wel een ander examenvak volgen in plaats daarvan. Er is geen reden om aan te nemen, dat dat vak algemeen gesproken gemakkelijker zou zijn dan een tweede moderne vreemde taal: er zijn alleen voor die leerling bijzondere omstandigheden die het volgen van een tweede moderne vreemde taal onredelijk bezwarend maken. Tenslotte zal de school alleen al daarom hiermee niet lichtvaardig omgaan

omdat het laten volgen door de leerling van een ander vak in plaats van de voorgeschreven tweede moderne vreemde taal organisatorisch alleen maar problemen zal opleveren.